

# Aile Katılımının Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Benlik Saygısı ve Sosyal Duygusal Uyumu Üzerindeki Etkileri

Nilay Ergüden<sup>1</sup>, Aysun Doğan<sup>2</sup>, Zeynep Şen Hastaoğlu<sup>3</sup>

Ergüden, N., Doğan, A. ve Hastaoğlu, Z. Ş. (2020). Aile katılımının okul öncesi dönem çocuklarının benlik saygısı ve sosyal duygusal uyumu üzerindeki etkileri. *Nesne*, 8(17), 297-314. DOI: 10.7816/nesne-08-17-10

## Anahtar kelimeler

Okul öncesi dönem, aile katılımı, benlik saygısı, sosyal duygusal uyum

## Keywords

Preschoolers, family involvement, self esteem, social-emotional adaptation

## Öz

Aile katılımı, okul ile aile arasında işbirliğinin olması, ailenin çocuğun eğitim sürecine dahil olması ve çocuğun eğitiminde etkin bir şekilde rol alması olarak tanımlanmaktadır. Çocuğun erken dönemde aldığı eğitim, ilerleyen yıllardaki öğrenme sürecini, akademik başarısını ve sosyal becerilerini önemli derecede etkilediği için okul öncesi dönemde ailenin öğrenme sürecine desteği oldukça önemlidir. Bu makalenin amacı aile katılımının çocukların benlik saygısı ile sosyal duygusal uyumu ile olan ilişkisini incelemektir. Benlik saygısı ve sosyal duygusal uyum erken çocukluk döneminde gelişmekte ve ilerleyen yaşlardaki davranışlar ve beceriler ile yakından ilişkili olan iki kavramdır. Araştırmalar, okul öncesi dönemde aile katılımının çocuğun gelişimi, benlik saygısı ve sosyal duygusal uyumu üzerindeki önemini göstermektedir. Bu makalede öncelikle okul öncesi dönemde aile katılımının çocukların gelişimi üzerindeki etkilerinden bahsedilmiştir. Sonrasında aile katılımı ve aile katılımının çocuklar, ebeveynler ve öğretmenler üzerindeki etkilerine değinilmiştir. Son olarak aile katılımının benlik saygısı ve sosyal duygusal uyum üzerindeki etkileri tartışılmıştır. Bu makalenin okul öncesi dönemde aile katılımının ve ailenin çocuğun eğitimindeki rolünün ne kadar önemli olduğunun farkına varmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

## The Effects of Family Involvement on Preschoolers' Self-esteem and Social Emotional Adaptation Abstract

Family involvement is defined as cooperation between the school and family and the family's active participation in the education process of their children. Family support is very important during preschool years, as the early education of the child affects the learning process, academic achievement, and social skills in later years. The goal of this article was to examine the relationship between family involvement and children's self-esteem and social-emotional adaptation. Self-esteem and social-emotional adjustment are two concepts that begin to develop during early childhood and are closely related to behaviors and skills in later life. Previous research shows the importance of family involvement on children's self-esteem and social-emotional development. In this article, we first discussed the role of family involvement on child development. Then, we examined the effects of family involvement on children, parents, and teachers. Finally, we focused on the effects of family involvement on self-esteem and social-emotional adaptation. This article will contribute to understand the importance of family involvement during preschool years.

## Makale Bilgisi

Geliş tarihi: 14 Ekim 2019

Düzeltilme tarihi: 19 Temmuz 2020

Kabul tarihi: 28 Temmuz 2020

**Yazar Notu:** Bu makale birinci yazarın ikinci yazar danışmanlığında yaptığı lisans tezinin bir bölümünden oluşmaktadır. Bu lisans tezi Tübitak Üniversite Öğrencileri Yurt İçi Araştırma Projeleri Desteği Programı (2209-A) kapsamında desteklenmiştir.

DOI: 10.7816/nesne-08-17-10

<sup>1</sup> Psikolog, Sevgi Tohumları Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi, ergudennilay(at)gmail.com, ORCID: 0000-0002-9383-3292

<sup>2</sup> Prof. Dr., Ege Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, aysun.dogan(at)ege.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1885-8796

<sup>3</sup> Doktora öğrencisi, Ege Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, senzeynep07(at)gmail.com, ORCID: 0000-0003-1615-0129

Ebeveyn tutum ve davranışlarının, çocukların başta sosyal duygusal gelişim olmak üzere pek çok farklı beceri alanında önemli bir etkisi olduğu bilinmektedir. Günümüzde, ebeveynlerin çocukların eğitim süreçlerindeki önemine duyulan ilginin artmasıyla birlikte yeni bir kavram ortaya atılmış ve son on yıl içerisinde aile katılımı kavramı alan yazındaki yerini almıştır. Aile katılımı, temel olarak ebeveynlerin çocuğun eğitim süreçlerine aktif olarak katılması şeklinde tanımlanmaktadır. İlk eğitimin ailede başladığı göz önünde bulundurulduğunda, ebeveynlerin eğitim misyonunun yaşam boyu devam ettiğini söylemek mümkündür (McClelland ve Morrison, 2003). Bununla birlikte eğitim sürecine diğer kişilerin dahil olduğu ilk zaman olan okul öncesi dönemde aile katılımının öneminin diğer dönemlere kıyasla daha kritik olduğu söylenmektedir (Zembat ve Unutkan, 1999). Okul öncesi dönemde aile katılımının temel bir etken olması nedeniyle özellikle son yıllarda okul öncesi eğitim döneminde aile katılımının öneminin vurgulandığı ve bu konuya ilişkin ilginin arttığı görülmektedir. Bununla birlikte, okul öncesi dönemde aile katılımının çocuğun kişiliği, dil gelişimi, sosyal duygusal becerileri ve okul başarısı gibi birçok değişkeni etkilediği yapılan pek çok farklı çalışma ile ortaya konulmuştur (Cohen ve Anders, 2020; Göktaş, 2015; Kotaman, 2008; Zembat ve Haktanır, 2005).

Erken çocukluk yılları, gelişim ve öğrenmenin en hızlı olduğu yıllardır. Bu yıllarda çocuklar çevreyle aktif bir şekilde etkileşim içine girerek bilişsel, duygusal ve sosyal gelişim alanında pek çok beceri kazanır. Bu süreçte edinilen yeni beceriler, ilerleyen yıllardaki gelişim süreçlerine temel oluşturur (Abbak, 2008). Bu nedenle, çocuklarının iyi bir eğitim almasını isteyen ebeveynler okul öncesi eğitim kurumlarından yararlanmak ister (Poyraz ve Dere, 2003). Çocuk, anaokuluna başlamasıyla birlikte eğitim hayatına ilk adımı atmış olur. Ancak, çocukları okula başlayan ebeveynlerin çocuklarına karşı olan eğitimsel ve gelişimsel sorumlulukları sona ermez. Aksine bu süreci öğretmenlerle de paylaşmaya başlarlar. Böylelikle, aileler ve öğretmenler arasında işbirliğinin kurulması, bu işbirliği içerisinde çocukların eğitimsel, sosyal duygusal ve akademik gelişimlerine katkı sağlaması gündeme gelmeye başlar.

Bu makalede öncelikle aile katılımı kavramı detaylı olarak ele alınacak, tanım, tarihsel geçmiş ve farklı aile katılımı etkinliklerinden bahsedilecektir. Sonrasında aile katılımının çocuklar, ebeveynler ve öğretmenler üzerinde etkileri yapılan görgül araştırmaların ışığında tartışılacaktır. Son olarak aile katılımı ile çocukların benlik saygısı ve sosyal duygusal uyumu arasındaki ilişki ele alınacaktır.

## **Aile Katılımı**

Çocuğun eğitimi, doğduğu andan itibaren ailede başlar. Çocuklar erken yaş döneminde vaktinin büyük çoğunluğunu aile yaşantısı içerisinde geçirir ve aile yaşantısı, çocuğun tutumlarının, davranışlarının ve inançlarının temelini atıldığı ilk yerdir. Bu nedenle, anne ve babası çocuğun ilk öğretmenleri ve çocuğa sosyal çevre sağlayan ilk kişilerdir (Bayraktar, Güven ve Temel, 2016). Çocuklar, okul öncesi dönemde eğitim sürecine başlamalarıyla birlikte, yeni bir sosyal çevreye dahil olur ve öğrenme deneyimlerini zenginleştirici bir ortamda bulunurlar. Okul öncesi eğitim kurumları, çocukları akranları ve diğer yetişkinlerle bir araya getirerek, çocuğun fiziksel, bilişsel, sosyal ve duygusal gelişimini çeşitlendiren bir uyarıcı-çevre zenginliği sağlamaktadır. Ancak okul öncesi kurumlar, çocukların gelişimlerini desteklemenin yanı sıra bu gelişimin daha etkili ve kalıcı olmasından da sorumludur. Bu nedenle okul öncesi eğitim kurumlarının bir diğer amacı, çocukların okulda kazandığı becerilerin ev ortamında pekiştirilip desteklenmesi, okul-ev arasında tutarlılığın sağlanması ve ebeveynlerin okulun etkili bir üyesi haline gelmesini sağlamaktır (Akkök, 2002; Kocabıyık, 2011). Çocukların erken dönemde aldığı eğitimin, daha

sonraki yıllarda onların öğrenme sürecini, akademik başarısını ve sosyal becerilerini önemli derecede etkilediği bilinmektedir (Taylor, Clayton ve Rowley, 2004; Wentzel, 2015). Bu bilgilerden hareketle, öğretmenlerin ve ailelerin çocuğun eğitim sürecinde destekleyici olmasının çocuğun sağlıklı gelişimi için kritik bir öneme sahip olduğunu söylemek mümkündür (Yavuzer, 2006). Bu süreçte hem ebeveynler hem de öğretmenler aktif bir rol almalı ve işbirliği içerisinde çocuğun yüksek yararının gözetilmesinin üzerinde durmalıdır (Powell, Son, File ve San Juan, 2010). Çünkü çocuğun eğitimi, okul, aile ve öğretmen arasında paylaşılan bir sorumluluktur (Abbak, 2008).

Aile katılımı, “ailelerin ihtiyaç duydukları her konuda desteklenmesine, eğitilmesine ve çocuklarının eğitimine katılmalarının sağlanmasına, ev ile okul arasında kurulacak sürekli bir iletişim aracılığıyla çocukların deneyimlerinin artırılmasına, çeşitlilik kazandırılmasına, programların ebeveynlerin katılımı ve katkıları ile zenginleştirilmesine yönelik sistemli bir yaklaşım” olarak tanımlanmıştır (Zembat ve Unutkan, 1999, s.151). Bu nedenle aile katılımı yalnızca ebeveynlerin sorumluluğunda olan ve ebeveynlerin eğitim sürecine dahil olması olarak düşünülmemeli, ebeveynlerin bu konuda okul ve öğretmen tarafından teşvik edilmesi gerektiği göz ardı edilmemelidir (Kim ve ark., 2012). Aile katılımı, ebeveynlere sosyal ve duygusal destek verilmesinin yanı sıra onlara çeşitli becerilerin öğretilmesini içerir. Okul öncesi dönemde, aile katılımının bir parçası olarak ebeveynler okulun akademik ve sosyal amaçlarını gerçekleştirmek ve çocuklarının eğitimine katkı sağlamak için günlük etkinliklere, okuldaki planlamalara ve yönetime dahil olurlar (Friesen, Mihai, Butera, Horn, Palmer ve Lieber, 2020; McClelland ve Morrison, 2003). Aile katılımının temel amacı, aile yaşamını güçlendirerek çocuğun gelişimine katkıda bulunulması ve okul-aile işbirliği yoluyla ebeveynlerin çocuğun eğitiminde etkin bir şekilde rol almasıdır (Aksoy ve Turla, 1999). Aynı zamanda aile katılımı, ebeveynlerin eğitime katılmalarının sağlanmasına, ebeveyn ile eğitim kurumları arasındaki bilgi alışverişinin artırılmasına ve uygun ebeveyn-çocuk ilişkisinin geliştirilmesine yönelik tasarlanan sistematik bir yaklaşımdır (Çağdaş ve Seçer, 2010).

Ebeveynlerin aile katılımında bulunmasının önemi ilk olarak özel gereksinimli çocuklar için 1975 yılında ABD’de yürürlüğe giren P.L. 94-142 ‘Herkes için Eğitim’ yasası ile gündeme gelmiştir (Milli Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitimi Genel Müdürlüğü, 2006). Ülkemizde ise 573 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameye dayanılarak 2000 ve 2006 yıllarında yürürlüğe giren Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğine göre, “ailenin, çocuğun değerlendirilmesi, bireyselleştirilmiş eğitim programlarının hazırlanması, öğretim süreci ve öğretimin değerlendirilmesi süreçlerinde aktif katılımlarını gerekli görmüştür” (Keçeli-Kaysılı, 2008, s. 72). Yasalar ailenin, çocuklarının eğitiminin her aşamasına katılması gerektiğini açıkça ifade etmektedir. Benzer şekilde Milli Eğitim Bakanlığı’nın (MEB) 2006 yılında hazırladığı Okul Öncesi Eğitim Programı’nda da aile katılımının önemi vurgulanmış ve aile katılımı çalışmalarının yapılandırılmış bir şekilde eğitim müfredatına dahil edilmesi gerektiğinin altı çizilmiştir. Ayrıca yapılan programda aile katılımı ile gerçekleşen eğitimlerin daha etkili ve kalıcı olduğu, günlük hayata uyarlanmasının daha kolay olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle okul öncesi dönemde aile katılımı MEB tarafından desteklenmekte ve en iyi yaklaşımın, çocuğun tek başına bir birey olarak değil, ailesi ile birlikte ele alınması olduğu savunulmaktadır (MEB, 2006). Dünya çapında çocukların sosyal ve akademik gelişimlerini desteklemek için yaygın olarak uygulanan çeşitli programlar vardır (örn. Head Start). Yapılan çalışmalar, bu programların aile katılımı ile desteklendiğinde daha iyi sonuçlar verdiğini ortaya koymaktadır (DeLoatche, Bradley-Klug, Ogg, Kromrey ve Sundman-Wheat, 2015).

Epstein (1995) aile katılımı modelinde çocukların eğitim ve sosyalizasyon süreçlerini etkileyen bağlamları aile, okul ve toplum olmak üzere üçe ayırmaktadır. Ayrıca bu bağlamların birbirleri ile ortak etki

alanlarının olduğunu, bu etki alanlarındaki uygunluğun, başka bir ifadeyle aradaki ortaklığın ve işbirliğinin çocuğun gelişimini en üst seviyeye çıkarmada etkili olduğunu bildirmektedir (Driessen, Smit ve Slegers, 2005). Bu modelde, aile katılımının, çocukların gelişim sürecindeki önemi üzerinde durulmakta ve çocukların gelişimlerini optimal düzeye çıkarabilmek için okul, aile ve toplumun işbirliği içinde hareket etmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu model, aile katılımı uygulamalarını çocuk bakımı (sağlık, beslenme, çocuk yetiştirme, güvenlik ve çocuk veya ergen gelişimi gibi konularda anne babalara yönelik kurs ve eğitimler), iletişim (okul programları ve öğrenci gelişimi ile ilgili olarak okullarla iletişim), gönüllülük (okul veya sınıf içi etkinliklerle ilgili olarak aile yardımını ya da desteğini almaya yönelik çalışmalara gönüllü olma), evde öğrenme (evdeki öğrenme etkinliklerine katılım), karar verme (ailelerin okul kararlarında söz sahibi olması) ve toplumla işbirliği (okul, öğrenci ve aileleri güçlendirmek için kaynak ve hizmetleri bütünleştirme) başlıkları altında toplamaktadır (Epstein, 1995). Modelde her bir aile katılım türü, birbiri ile bağlantılı bütüncül bir yapı içerisinde ele alınmaktadır. Aile katılımının üç temel unsuru olan çocuk, aile ve öğretmenin işbirliği içerisinde çalışmasının, karar alma ve politika üretme süreçlerinde birlikte hareket etmesinin önemi vurgulanmaktadır (Epstein ve Jansorn-Rodriguez, 2004). Bu modelin kullanılması sayesinde, sınıftaki eğitim evde, evdeki eğitim sınıfta desteklenmiş olur. Ebeveynlerin çocuklarının eğitim-öğretim süreçlerine düzenli katılımları ile birlikte, çocukların gelişimi desteklenir, çocuklar için sağlıklı ve uyumlu bir çevre yaratılmış olur (Kotaman, 2008).

Aile katılımına ilişkin okulların geliştirdiği programlar incelendiğinde, kurumlar arasında anlamlı farklılaşmalar olduğu göze çarpmaktadır. Bazı kurumlarda aile katılımına fazlaca önem verilip geniş saatler ayrılmış olmasına rağmen, bazı kurumlarda bu konuya yeterli önemin verilmediği ve aile katılımına ayrılan sürenin oldukça az olduğu görülmektedir. Kurumların aile katılımına ayırdığı süre birbirinden farklılaşmasına rağmen, hiçbir kurumun ebeveynlerden tamamen bağımsız bir şekilde hareket ettiğini söylemek mümkün değildir. Günümüzde, aile katılımının öneminin vurgulanması ve olumlu etkilerinin bilinmesi nedeniyle, pek çok kurum okul öncesi eğitim programlarında aile katılımını arttırmak için çeşitli etkinlikler yürütmektedir. Bu etkinlikler yoluyla okullar, ebeveynlere, çocuklarının gelişimlerini yakından takip ederek onların gelişimlerine destek olabileme fırsatı sunmaktadır. Aile katılımı etkinlikleri MEB'in 2006 yılında hazırladığı programda altı başlık altında gruplanmıştır. Bu başlıklar, aile eğitim etkinlikleri, aile iletişim etkinlikleri, ebeveynlerin eğitim etkinliklerine katılımı, ev ziyaretleri, evde yapılabilecek etkinlikler, yönetim ve karar verme süreçlerine katılım şeklinde belirtilmiştir.

Aile eğitim etkinliklerinde, konferanslar, eğitim toplantıları, eğitim panoları ve bireysel görüşmeler aracılığıyla ebeveynleri çocuklarının eğitim süreçleri hakkında bilgilendirmek, ailelerle bilgi alışverişi yapmak (örn. çocuğun davranışları ve becerileri) ve evde/okulda yapılacak etkinlikleri belirlemek hedeflenir. Ayrıca bu etkinliklerin ebeveynler ile birlikte nasıl yapılması gerektiği kararlaştırılır (Abbak, 2008). Aile iletişim etkinlikleri; telefon görüşmeleri, kitapçıklar ve etkinlik örnekleri, teyp kayıtları, fotoğraflar, veli mektupları, yazışmalar, toplu dosyalar ve okul ziyaretlerini kapsamaktadır. Aileler kuruma geldiğinde, okul yetkilileri ve öğretmenler tarafından ilgi görmeleri, onlara kurumun önemli bir parçası oldukları mesajını verir. Böylece ailelerin kendilerini daha rahat hissetmesi ve daha yüksek oranda işbirliği yapması sağlanır. Ayrıca, okul tarafından verilen kitapçıklar ve etkinlik örnekleri sayesinde ailelere okul ve okulda yapılan çalışmalar tanıtılarak, evde uygulayabilecekleri etkinlik alternatifleri sunulur. Benzer şekilde aile iletişim etkinlikleri ile ailelerin okuldan beklentileri tespit edilir ve ailenin katkılarının neler olabileceği belirlenir. Mektuplar ve panolar, ailelerin evde çocuklarıyla birlikte yapabileceği etkinlikleri (örn. şarkı, şiir, gezi) eve göndererek, elde edilen sonuçları panoya asma işlemini kapsar. Okul ziyaretleri, daha önceden okul veya öğretmen tarafından belirlenen saatlerde ebeveynlerin çocuklarının etkinliklerine yaptığı ziyaretlerdir. Bu

ziyaretler sayesinde ebeveynler, çocuklarını grup içinde gözlemlene ve kendi becerilerini keşfetme fırsatı bulur (Brewer, 2004). Ebeveynlerin eğitim etkinliklerine katılımı; ebeveynlerin, öğretmen rehberliğinde zaman zaman sınıf içi ve sınıf dışı etkinliklere dahil edilmesidir. Belirlenen bir zaman diliminde özel etkinlikler planlanarak (örn. müzik, dans) ebeveynlerin sınıfa davet edilmesinin amacı, ebeveynlerin okulu tanıyıp, okulda uygulanan yöntemlerden haberdar olması ve çocukları ile sınıf içerisinde zaman geçirmesidir (MEB, 2006). Ev ziyaretleri; aile ile etkili iletişim kurma imkanı sağlayarak, öğretmenlerin, çocuğu doğal ortamında görmesini, okulda yapılan faaliyetler hakkında aileleri bilgilendirmesini, ailelerin evde çocuğun eğitimi için neler yapabileceği hakkında ebeveynlere kaynak sağlamasını kapsar (Brewer, 2004). Evde yapılabilecek etkinliklerde ise ebeveynlere çocukları ile yapabilecekleri bireysel etkinlikler (örn. resim yapma, kitap okuma) veya ev programları hazırlanır. Bu etkinliklerin amacı ebeveynlerin çocukları ile geçirdikleri kaliteli zamanı arttırmak, ebeveyn ile çocuk arasındaki ilişkiyi kuvvetlendirmek ve çocukların gelişimlerini desteklemektir (Brewer, 2004). Son olarak yönetim ve karar verme süreçlerine katılım; okul öncesi kurumlarda ebeveynlerin yönetim süreçlerine dahil edilmesi, ebeveynlerin de alınan kararlarda söz ve sorumluluk sahibi olduğunun hissettirilmesi şeklinde tanımlanabilir. Okul öncesi eğitimde yalnızca ebeveynler planlama, uygulama, değerlendirme ve yönetim süreçlerine dâhil edildiğinde, gerçek bir aile katılımından söz edilebilir (MEB, 2006).

Aile katılımı süreci yapılandırılmış etkinlikleri içeren bir program olmasına rağmen, günümüzde aile katılımının yeni bir konu olması nedeniyle, bu süreçte okul ya da aileden kaynaklanan birtakım problemler yaşanabilmekte, bu durum aile katılımının istenilen düzeyde gerçekleşmesini engelleyebilmektedir. Ensari ve Zembat (1999) aile katılımını azaltan nedenler arasında, öğretmenlerin önemli bir rolü olduğunu söylemektedir. Öğretmenlerin, aile katılım programlarından detaylı olarak haberdar olmayışı, programı nasıl yürüteceklerini bilmemeleri ve aile katılım etkinliklerini planlamanın zamanlarını alacağını düşünmeleri, ebeveynlerin çocuklarının eğitim-öğretim süreçlerine katılım oranlarını azaltabilmektedir. Ayrıca öğretmenlerin, ailelerin eğitime dahil olma sürecinde yer almak istemeyeceğine, eğitime katılımı kabul etseler bile bunun bazı olumsuzluklar yaratacağına, velilerin programa yeterli zamanı ayıramayacağına ilişkin düşünceleri ve velilerin çocuklarla ilgili durumlarda objektif olmayacağına ilişkin inanışları da aile katılımını olumsuz bir şekilde etkilemektedir (Ensari ve Zembat, 1999). Ülkemizde yapılan bir çalışmada, aile katılımı sürecinde öğretmenlerin sıklıkla yaşadıkları problemlerin başında ailelerin eğitime katılma isteksizliği, öğretmenin etkinlik için sınırlı zamana sahip olması, öğretmenler ve ebeveynler üzerindeki yorgunluk, eğitim sırasında ebeveynlerin olumsuz tepkileri ve ebeveynlerin eğitim dışındaki davranışları gelmektedir (Koçyiğit, 2015). Benzer şekilde, Günay-Bilaloğlu ve Aktaş-Arnas'ın (2018) anaokulu öğretmenleri ve velileri ile yaptıkları çalışmanın sonuçlarına göre öğretmenlerin aile katılımı konusundaki sorumlulukları ve aile katılımını önleyen faktörler hakkında yeterli düzeyde bilgi ve farkındalığa sahip olmadıkları bulunmuştur. Ayrıca aile katılımının gerçekleşmediği durumlarda bunun nedenlerini araştırmak ve sorunu çözmek yerine ebeveynlerin ilgisiz olduğunu belirtmişlerdir.

Aile katılımını etkileyen faktörler değerlendirilirken öğretmenlerden kaynaklanan faktörlerle birlikte, ebeveynlerden kaynaklanan faktörler olduğu da göz ardı edilmemelidir. Örneğin, ebeveynler aktif bir katılım göstermek isteseler bile bunu nasıl gerçekleştireceklerini bilemedikleri için sürecin dışında kalabilirler (Abbak, 2008). Ailelerin özelliklerini inceleyen araştırmalar, kültürel faktörler, toplumsal faktörler ve çocuk yetiştirme stillerinin; ailelerin sorumluluk anlayışları üzerinde anlamlı bir farklılaşmaya neden olduğunu göstermektedir (Zembat ve Haktanır, 2005). Aile katılımının da bir ebeveyn sorumluluğu olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bahsedilen faktörlerin aile katılımını etkileyebileceği düşünülmelidir. Buna ek olarak, ebeveynin çalışma koşulları ve iş yükünün fazla olması, fiziksel/zihinsel bir sağlık probleminin olması, gelir

düzeyi, etkinliklerin iş saatlerinde düzenlenmesi, ebeveynlerin ilgisizliği, ebeveynlerin kendini yeterli görmemesi ve okul yönetiminden çekinmeleri de aile katılımını olumsuz şekilde etkileyen faktörler olarak sıralanabilir (Lindberg, 2017; Toran ve Özgen, 2018). Bunlara ek olarak, ebeveynin eğitim durumu da aile katılımını etkileyen faktörler arasında yer almaktadır. Ancak bu konuya ilişkin çelişkili bulgular mevcuttur. Bazı araştırmalar, yüksek eğitim düzeyinin yüksek aile katılımını yordadığını gösterirken, bazı çalışmalar ise eğitim düzeyinin anlamlı bir etkisi olmadığını göstermektedir (Waanders, Mendez ve Downer, 2007). Manz, Fantuzzo ve Power (2004) çalışmasında ebeveynin eğitim düzeyinin ev-okul ilişkisi ve ev temelli katılım ile ilişkili olduğu bulunmuş ancak okul temelli katılım ile anlamlı bir ilişki olmadığı saptanmıştır. Ayrıca alan yazında, ailenin yapısının da (örn. genç ebeveyn, büyük anne) aile katılımını etkilediğini gösteren çalışmalar bulunmaktadır (Zembat ve Haktanır, 2005). Ayrıca, bazı çalışmalarda tek ebeveynli evde büyüyen çocukların daha düşük aile katılımına sahip olduğu tespit edilirken (Fantuzzo, McWayne, Perry ve Childs, 2004; Kohl, Lengua ve McMahon, 2000), bazı çalışmalarda ise bu konuda anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (Manz ve ark., 2004; Marcon, 1999). Ancak bu sonuçlar değerlendirilirken tek ebeveynli ailelerin, çekirdek ailelere kıyasla daha fazla maddi problem yaşadığı ve daha sınırlı sosyal desteğe sahip olduğu göz ardı edilmemelidir. Bu bölümde aile katılımının tanımı ve aile katılım etkinlik örnekleri açıklanmıştır. Sonraki bölümde ise aile katılımının çocuklar, ebeveynler ve öğretmenler üzerindeki etkilerinden bahsedilecektir.

### **Aile Katılımının Etkileri**

Aile katılımı, alanyazında görece yeni çalışılmaya başlanan bir konu olmakla birlikte bu konunun çocukların gelişimi üzerindeki olumlu etkilerini vurgulayan pek çok araştırma bulunmaktadır (örn. Ansari ve Gershoff, 2015; Marti ve ark., 2018; Rispoli, Hawley ve Clinton, 2018). Yapılan bu çalışmalara göre, aile katılımı çalışmalarının etkileri çocuklar, ebeveynler ve öğretmenler-okul üzerinde olmak üzere üç farklı boyutta ele alınabilir.

**Çocuklar Üzerindeki Etkileri.** Aile katılımı etkinliklerinin temel amacı, çocuğun gelişimini desteklemek için tüm öğrenme süreçlerini bütünleştirmektir. Diğer bir deyişle, merkezde çocuğun yer aldığı bir öğrenme süreci oluşturarak kapsamlı bir öğrenim süreci planlamaktır. Aile katılımının çocuklar üzerindeki etkisini inceleyen çalışmalar, aile katılımı programlarını içeren eğitim uygulamalarının, çocukların gelişimlerini olumlu yönde etkilediğini; bu uygulamalar sayesinde çocukların okula yönelik olumlu tutumlarının arttığını, okul ortamında kendilerini güvende hissettiklerini ve okul terki oranlarının azaldığını ortaya koymaktadır (Epstein 1995; Epstein ve Sheldon, 2002; Gürşimşek, 2003; Ömeroğlu, Kandır ve Ersoy, 2003; Temel, 2001). Aile katılımının bir diğer olumlu etkisi, çocuklara okul öncesi eğitim kurumlarında öğrendikleri davranış, bilgi ve becerileri ev ortamında deneme şansı sunması olarak ifade edilmektedir. Bu sayede çocuklar günlük kazanımlarını pekiştirme imkanı bulur, böylece çocukların bilgi ve becerileri kalıcı olarak öğrenmesi sağlanır (Ömeroğlu, Yazıcı ve Dere, 2003). Aile katılımı, aynı zamanda çocukların aileleri ile birlikte verimli bir şekilde vakit geçirmesini sağlayarak çocukların eğitim sürecinin kalitesini arttırmaya katkı sağlar. Öğrenme süreçlerine destek olan ebeveynlere sahip çocukların, okula yönelik tutumlarının, diğer çocuklara kıyasla daha olumlu olduğu, okula devam oranlarının ve etkinliklere katılım yüzdelерinin daha yüksek olduğu görülmektedir (Kağıtçıbaşı, Bekman ve Sunar, 1993). Buna ek olarak aile katılımının çocukların okuryazarlık, matematik ve özdüzenleme becerileri ile yakından ilişkili olduğunu gösteren çalışmalar da mevcuttur (Marti ve ark., 2018; Puccioni, Froiland ve Moeyaert, 2020; Van Voorhis, Maier, Epstein ve Lloyd, 2013). Bu çalışma sonuçlarından hareketle, okul öncesi dönemdeki katılımın çocuğun okula hazır oluşuna katkıda bulunacağı belirtilmiştir.

Aile katılımı yalnızca çocukların akademik becerilerine değil, aynı zamanda bireysel gelişimlerine de katkı sağlamaktadır (Epstein, 1995). Aile katılımı yüksek olan ailelerde yetişen çocukların, diğer çocuklara kıyasla aile denetiminin daha fazla farkına vardığı görülmüştür (Epstein ve Sheldon, 2002). Bu durum, çocukların davranışsal ve sosyal uyumlarının gelişmesine katkı sağlamaktadır. Böylelikle aile katılımı, davranışsal ve sosyal uyumu geliştirerek, çocukların okulda yaşadığı disiplin sorunlarının azalmasına, öğrencilerin sosyal ve duygusal gelişimlerinin sağlıklı bir ortamda yürütülmesine yardımcı olur (Epstein ve Sheldon, 2002). Oktay (2002), aile katılımının çocuklar üzerindeki etkisini incelediği çalışmasında, aile katılımı sayesinde aile ve okul ortamının bütünleşmesinin, çocukların özgüvenlerini ve uyum becerilerini artırdığını, aile katılımı yüksek olan ailelerde yetişen çocukların daha mutlu olduğunu, etkinliklere daha kolay katılım gösterdiğini, günlük yaşamda kullanabileceği kalıcı davranışlar edindiğini ve edindiği bu davranışları sürdürmede daha başarılı olduğunu ortaya koymuştur. Buna ek olarak, Brooks (2004), okul öncesi eğitimde aile katılımının çocuğun sosyalleşmesi ve akademik başarısı üzerindeki etkisini incelediği çalışmasında, okul öncesi eğitimde aile katılımı olduğu zaman çocukların daha sosyal ve akademik olarak daha başarılı olduğunu saptamıştır. Benzer şekilde, ülkemizde 5-6 yaş grubundaki çocuklar ve aileleri ile yapılan bir araştırmada aile katılımı çalışmalarına katılan ailelerin çocuklarının sosyal beceri düzeyi (örn. işbirliği, sosyal etkileşim becerisi) arttıkça, gösterdikleri problem davranışların (örn. içe vurum ve dışa vurum) azaldığı bulunmuştur (Yaşar-Ekici, 2017).

Amerika Birleşik Devletlerinde geliştirilen etkin müdahale programlarından biri olan ‘Head Start’ projesinin temel amacı düşük gelir düzeyine sahip ailelerden gelen çocuklara sosyal ve eğitimsel fırsatlar sağlayarak yoksulluğun olumsuz etkilerinin azaltılmasıdır. Bu proje eğitim, sağlık, aile katılımı ve sosyal hizmetler olmak üzere dört ana bölümden oluşmaktadır. Bu projede yer alan ebeveynlerin aile katılımı davranışlarının çocuklarının gelişimi üzerinde uzun süreli olumlu etkileri olduğu saptanmıştır (Holt, 2006). Başka bir müdahale programı olan ‘Effective Black Parenting’ programının sonuçları incelendiğinde, okul öncesi dönemde aile katılımının yüksek olduğu ailelerden gelen çocukların problem davranışlarının azaldığı ve sosyal-davranışsal uyumlarının arttığı bulunmuştur (Short, 2006). Ayrıca yapılan çalışmalar, aile katılımının çocukların benlik saygısı ve dil becerileri üzerinde olumlu etkileri olduğunu, bu durumun çocukların sınıf ortamında kendilerini daha güvenli hissetmelerine neden olduğunu göstermiştir (Sucuka ve Kımnet, 2003).

Aile katılımı çocuklar üzerinde uzun süreli olumlu bir etkiye sahiptir. Boylamsal bir çalışmadan elde edilen sonuçlar, aile katılımının ergenlerin becerilerini ve sorunlu davranışlarını etkileyerek, madde bağımlılığını önemli ölçüde engellediğini ortaya koymuştur (Hayakawa, Giovanelli, Englund ve Reynolds, 2016). Bu bölümde aile katılımının çocuklar üzerindeki etkileri ele alınmıştır. Sonraki kısımda aile katılımının ebeveynler üzerindeki etkilerinden bahsedilecektir.

**Ebeveynler Üzerindeki Etkileri.** Aile katılımının etkileri yalnızca çocuklarla sınırlı değildir. Aile katılımının ebeveynler üzerindeki etkileri incelendiğinde, okul-aile işbirliği yoluyla ebeveynlerin eğitim sürecinin işleyişini, eğitim programlarının amaçlarını ve okul personeliyle daha yakından tanımaya başladığı görülmüştür ve bu sayede öğretmenlere ve okula olan güvenleri artmıştır (Bay, Bahçıvan ve Kalay, 2018; Oktay, 2002). Bu durumun ebeveynlerin okula karşı daha olumlu tutum geliştirmelerine katkı sağladığı bilinmektedir. Ayrıca ebeveynler, aile katılımı sayesinde çocuğun eğitim sürecindeki sorumluluğunu öğretmenler ile paylaşarak bu süreçteki sorunlara karşı daha duyarlı hale gelir ve çocuğun sağlıklı gelişiminde daha etkin bir rol oynamaya başlar. Karip (2002) ebeveyn ile eğitimsel yükümlülükleri paylaşmanın başlangıç, bilgilendirme, karar verme ve sorumluluğu paylaşma olmak üzere dört evreden

oluşturduğunu ifade etmektedir. Birinci evre olan başlangıç evresinde, ebeveyn ile öğretmen birbirini tanımaya ve anlamaya çalışır. Bilgilendirme evresinde, ebeveynler ne olduğunu, kendilerinden neler istendiğini ve neler yapabileceklerini öğrenmek ister. Birlikte karar verme evresinde öğretmen ve ebeveyn birlikte fikir alışverişinde bulunur. Son evre olan sorumluluğu paylaşma evresinde ise öğretmen ve ebeveyn sorumluluğunun bilincindedir (Karip, 2002). Tüm bu aşamaların tamamlanmasının ardından aile katılımının etkili bir şekilde sürdürüldüğünü söylemek mümkündür. Ebeveynler aile katılımı sayesinde, eğitim sürecinin aktif katılımcıları olan öğretmenlerin çocuklarla etkileşimlerini görme imkânı bulur. Ebeveynler, çocukları hakkında daha fazla bilgi sahibi olarak, onları bulundukları sosyal ortam içinde daha yakından tanıma şansı elde ederek çocuklarının gelişimlerine daha fazla katkı sağlayabilir ve böylelikle çocuk gelişimi konusundaki bilgi ve becerileri artmış olur (Temel, 2001). Yapılan araştırmalar, aile katılımı ile ebeveynlerin çocuk gelişimi hakkındaki bilgi düzeylerinin arttığını göstermektedir (Epstein, 1995). Aileler, bu süreçte çocuklarının gelişimsel davranış özelliklerine ilişkin bilgi sahibi olarak, beklentilerinin çocuklarına uygun olup olmadığını değerlendirme fırsatı bulur. Bunun sonucunda ebeveynlerin çocuklarına karşı daha olumlu bir tutum sergilediği ve ebeveyn-çocuk ilişkisinin güçlendiği görülebilir. Aile katılımı sayesinde ebeveynler, diğer çocukların aileleri ile tanışarak, onlarla benzer problemlere ve deneyimlere sahip olduğunu öğrenir ve bu durum ebeveynlere sosyal destek imkanı sunar. Bu bölümde aile katılımının ebeveynler üzerindeki etkisi incelenmiştir. Sonraki kısımda aile katılımının öğretmenler üzerindeki etkilerinden bahsedilecektir.

**Öğretmenler Üzerindeki Etkileri.** Öğretmenler, çocukların ebeveynlerinden sonra en fazla etkileşim içinde oldukları ve kazanım sağladıkları kişilerdir. Aile katılımı sürecinde öğretmenler çocukların eğitim sorumluluğunu ebeveynleri ile paylaşır. Bu nedenle aile katılımının, bu sürecin bir diğer parçası olan okul ve öğretmenler üzerindeki etkileri de ele alınmalıdır. Öğretmenlerin, çocukların geçmiş deneyimleri hakkında ayrıntılı bilgiye sahip olmasının çocukla kuracağı ilişki bakımından belirleyici olduğu ifade edilmektedir (Aktaş-Arnas, 2011). Aile katılımı da öğretmenlerin çocuk hakkında daha fazla bilgi sahibi olmasına katkı sağlayan en temel unsurlardan biridir. Yapılan çalışmalar aile katılımı yüksek olan okullardaki öğretmenlerin, ebeveynler hakkında daha fazla bilgi sahibi olduğunu göstermektedir (Canpolat, 2001). Bu sayede öğretmenler, çocukların ve ailelerin, ilgi ve gereksinimlerini daha iyi anlayarak gerekli durumlarda programda değişiklik yapma fırsatı elde eder (MEB, 2013). Okul ortamının gelişmesi ve akademik performansın daha yüksek olması aile, öğretmen, öğrenci ve yöneticilerin birlikte çalışması ile mümkündür (Canpolat, 2001).

Okul öncesi dönemde aile katılımının kişilik, davranış ve akademik başarı gibi çocuğun sağlıklı gelişimini etkileyen temel bir faktör olması nedeniyle bu konu pek çok farklı çalışmada ele alınmıştır. Aile katılımının ilişkili olduğu değişkenlerin aynı zamanda akademik benlik saygısı ve sosyal duygusal uyum ile de ilişkili olduğu yapılan araştırmalarla ortaya konmuş, elde edilen bu sonuçlar aile katılımının akademik benlik saygısı ve sosyal duygusal uyum ile ilişkili olup olmadığı sorusunu doğurmuştur (Calderon, 2000; Calderon ve Low, 1998). Bu nedenle son yıllarda yapılan çalışmalarda, okul öncesi dönemdeki eğitim sürecinde ailenin rolü ile benlik saygısı ve sosyal duygusal uyum arasındaki ilişki önem kazanmış, elde edilen sonuçlar, aile katılımının çocukların benlik saygısı ve sosyal duygusal uyumlarının ve gelişmesine katkı sağladığını göstermiştir (Epstein ve Sheldon, 2002). Bu bölümde aile katılımının öğretmenler üzerindeki etkisinden bahsedilmiştir. Sonraki bölümde ise aile katılımının benlik saygısı üzerindeki etkisinden bahsedilecektir.

## Aile Katılımı ve Benlik Saygısı

Çocuklar doğdukları andan itibaren sosyal çevreyle etkileşim halinde olmasına rağmen, eğitim sisteminin bir parçası haline gelmeleri okul öncesi dönem itibarıyla gerçekleşir. Ebeveynle kurulan iletişim ile başlayan sosyalizasyon süreci, yürümeyle birlikte artış gösterir, okula başlayıp çevresiyle iletişime geçmesiyle birlikte çocuğun deneyimleri çoğalır ve çevresine ilişkin algıları artar (Cevher ve Buluş, 2010). Çocuk, anaokulunda benzer gelişim düzeyine sahip akranları ile birlikte kendi öğrenme yeteneğini ve becerilerini görme imkânı bulur. Böylece benlik algısı gelişirken çevresinde önem verdiği insanların tutum ve davranışları ile çocuğun onları nasıl algıladığı sorusu önem kazanmaya başlar (Gündüz, 2015).

Çocuklar benlik kavramına sahip olarak doğmaz. 18. ay civarında gelişmeye başlayan benlik kavramı okul öncesi dönem boyunca gelişmeye devam eder. Benlik, kişiliğin bir alt yapısıdır ve bireyin ben hakkındaki bilinçli algılamalarıdır. Kişiliği yönlendirir ve biçimlendirir. Yavuzer (2006) benlik kavramını, kişinin kendini nasıl gördüğü, kendine nasıl değer biçtiği ve kendisi ile ilgili kafasında oluşturduğu görünüm şeklinde tanımlamış, kişinin kendine dair oluşturduğu bu görünüme ilişkin tutumlarını da benlik saygısı ile açıklamıştır. Benlik saygısı yüksek olan bireyler kendilerini olumlu olarak değerlendiren kişilerdir (Temel ve Aksoy, 2001). Çocukların zaman içerisinde deneyimler yoluyla benlik kazanımını elde etmeleri nedeniyle, benlik ve benlik saygısı çocuğun ailesi tarafından değer gördüğü ve desteklendiği ortamlarda sağlıklı olarak gelişim gösterir (Cevher, 2004). Çocukların okul öncesi eğitim ile birlikte yeteneklerini ve fiziksel özelliklerini keşfetmesi benlik saygısı gelişimi için oldukça kritik bir öneme sahiptir. Çocuğun okul öncesi eğitime başlaması, belli bir akademik uğraş karşısında akranlarına göre ne kadar yetenekli olduğu hakkında kendini değerlendirmesini sağlar ve o güne kadar oluşturduğu benlik saygısını geliştirmesine katkıda bulunur (Arseven, 1986). Benlik saygısının gelişmesi ise, çocuğun okul ortamında akranlarıyla etkileşiminin, çevreyi dikkatlice incelediğinin ve bu şekilde çevreye uyum sağladığının göstergesidir. Çocuğa okul öncesi dönemde verilen, aileyi eğitimin içine katan, işbirliğine dayalı eğitim, çocuğun olumlu benlik anlayışını geliştirip, benlik saygısının artmasını ve gelecekteki akademik yaşantılarının biçimlenmesini sağlar (Özcan, 2012). Araştırmacılar benlik kavramının çok boyutlu ve hiyerarşik bir yapısı olduğunu; benlik kavramı, benlik saygısı ve akademik benlik saygısının farklı kavramlar olsa da kişinin benlik duygusunu oluşturan temel unsurlar olduğunu vurgulamaktadır (Arseven, 1986). Benlik saygısının bir alt boyutu olan akademik benlik saygısı, çocuğun kendi öğrenme becerilerini değerlendirmesi, çocuğun çevresindeki değişikliklere etkin olarak uyum sağlaması olarak tanımlanmaktadır (Cevher, 2004; Göktaş, 2008).

Aile katılımının, okul öncesi dönemde çocukların psikolojik, sosyal ve akademik başarısı üzerinde olumlu etkilerinin olduğu da göz önünde bulundurulduğunda, aile katılımının benlik saygısını olumlu yönde etkilediği, aile katılımı yüksek olan ebeveynlerin çocuklarının daha yüksek benlik saygısına sahip olduğu düşünülmektedir. Aile katılımını inceleyen araştırma sonuçlarına bakıldığında, okul öncesi dönemde aile katılımının çocukların akademik benlik saygısı üzerindeki etkilerini ele alan birçok çalışma olduğu; bu çalışmalardan elde edilen sonuçların aile katılımı ile akademik benlik saygısı arasında pozitif bir ilişki olduğunu desteklediği görülmüştür (örn. Cevher ve Buluş, 2010; Özcan, 2012). Aynı zamanda akademik benlik saygısının gelişimi, çocuğun yakın çevresini oluşturan ebeveyn ve öğretmenlerin çocuğa yaklaşımları ile yakından ilişkilidir (Coopersmith ve Gilberts 1982). Ailenin ve öğretmenin desteği, çocuğa karşı tutarlı ve olumlu yaklaşımları çocuğun akademik benlik saygısı üzerinde kritik bir rol oynadığı ifade edilmektedir (Justice ve Lindsey, 1999). Bu nedenle aile katılımının ve öğretmen desteğinin olduğu bir okul ortamında, öğretmenlerin, akademik benlik saygısı yüksek çocuklara sahip olacağı düşünülmektedir.

Okul öncesi dönemde aile katılımı, çocuğun benlik saygısı ve akademik benlik saygısı gelişimine katkı sağlamakta, akademik başarısını arttırmakta ve ebeveynlerin çocuk yetiştirme becerilerini geliştirmektedir (Çelenk, 2003; Ekinci Vural, 2006; Gürşimşek, 2010; Işık, 2007). Özcan'ın (2012) okul öncesi eğitim kurumlarında uygulanan aile katılım çalışmaları ile çocukların akademik benlik saygısı arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasından elde ettiği sonuçlar, aile katılımı arttıkça çocuğun akademik benlik saygısının geliştiği yönündeki düşünceleri destekler niteliktedir. Bu nedenle okul öncesi dönemde aile katılımının çocuğun benlik ve akademik benlik saygısını arttırmadaki öneminin yapılan çalışmalarla desteklendiğini söylemek mümkündür. Ebeveyn ile çocuk arasındaki ilişkinin kalitesinin, çocuğun birçok farklı gelişimsel becerisini yordadığı bilinmektedir. Bu nedenle çocukların benlik saygısının ve akademik benlik saygısının geliştirilmesinde, ebeveyn-çocuk ilişkilerinin önemi göz ardı edilmemeli, benlik gelişimi için önemli olan aile katılımı okul öncesi dönemden itibaren desteklenmelidir (Kenç ve Oktay, 2002).

Çocuklar okul öncesi dönemde eğitime başladığında çevrelerinden kendileri hakkında geri bildirim almaya başlar ve kendilerini diğer çocuklarla kıyaslama imkanı bulurlar (Bayhan ve Artan, 2004). Bu dönemde çocuğun öğrenme yeteneğini akranları ile karşılaştırması akademik benlik saygısını oluştururken, çocukların davranışlarının, tutumlarının ve duygusal süreçlerinin akranlarından farklılaştığını gözlemlemesi sosyal duygusal gelişimini etkiler. Çocuklar, sosyal duygusal gelişimin bir parçası olarak kendini akranları ile karşılaştırır ve kendi fiziksel özellikleri hakkında birtakım yargılara ulaşır. Yaşıtlarına göre kendini güzel ya da çirkin olarak algılaması onun kişiliğini etkiler. Bu durum ise sosyal-duygusal gelişimine olumlu ya da olumsuz biçimde yön verir (Gündüz, 2015). Bu kısımda aile katılımının benlik saygısı üzerindeki etkileri ele alınmış ve aile katılımının benlik saygısını pozitif yönde etkilediği görülmüştür. Sonraki kısımda aile katılımının çocukların sosyal duygusal uyumu üzerindeki etkisi ele alınacaktır.

### **Aile Katılımı ve Sosyal Duygusal Uyum**

Uyum, bireyin sahip olduğu özellikleri ile, içinde bulunduğu çevre arasında dengeli bir ilişki kurabilmesi ve bu ilişkiyi sürdürebilmesi olarak tanımlanmaktadır (Yavuzer, 2005). Bu nedenle uyum, birey ile çevre arasında karşılıklı ilişkiler bütünü olarak tanımlanabilir. Uyum becerisinin; sosyal ve duygusal uyum olmak üzere iki bileşeni vardır (Gökçe, 2013). Sosyal uyum, kişinin sosyal uyarıcılara, özellikle de grup yaşamının baskı ve zorluklarına karşı duyarlılık geliştirmesi, başkalarıyla olumlu iletişim kurması, başkaları gibi davranması ve başkaları tarafından onaylanan davranış kalıpları geliştirmesi gibi davranışları içermektedir (Yapıcı ve Yapıcı, 2005). Sosyal uyum, bahsedilen becerilerin sosyal çevrelerde kullanılması neticesinde fark edildiği için, uyum becerilerinin değerlendirilebilmesi için etkileşimli bir ortamın olması şarttır (Durualp, 2009). Ancak etkileşimin olduğu her ortamda sosyal uyumdan bahsetmek mümkün değildir. Bu nedenle, Yavuzer (2006) sosyal uyumu engelleyen bazı faktörler sıralamıştır. Bu faktörler; ebeveynlerin düşük olumlu sosyal becerilere sahip olması, ailede çocuk için bir rol modelinin olmaması ve çocuğun sosyal deneyimlerinin kısıtlı olmasıdır. Yapılan çalışmalarda, olumlu sosyal davranış becerilerinin düşük olduğu ailelerde yetişen çocukların, ilerleyen yaş dönemlerinde sosyal uyumlarının zayıf olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde, çocuğun rol model olarak benimseyeceği bir aile üyesinin olmaması ve çocuğun aile üyeleri ile birlikte ev dışında sosyal deneyimlerinin olmaması çocuğun sosyal uyum konusunda motivasyonun düşük olmasına sebep olmaktadır. Bu faktörlerden hareketle, ailenin sosyalizasyon süreçlerinde çocuğa sağladığı desteğin, çocuğun sosyal uyumu üzerindeki etkisi oldukça önemlidir.

Uyum becerisinin bir diğer bileşeni olan duygusal uyum ise, kişinin kendine, başkalarına ve çevresindeki nesnel dünyaya olan tutumlarıyla ilgili her tür duygu ve düşüncüyü içermektedir (Watts, 1979). Sosyal duygusal uyumun gelişiminde erken çocukluk dönemi kritik bir öneme sahiptir. Erken dönem gelişim

dönemi içerisinde sosyal-duygusal uyum farklı yaş dönemlerinde farklı biçimlerle ortaya çıkabilir. Örneğin, 5-6 yaş dönemindeki çocuklar çevrelerindeki insanlara karşı daha ılımlı ve pozitif bir yaklaşım içerisindedir. Bu yaşta öğretmenlerinin ve arkadaşlarının önemi kendileri için giderek artmaya başlar, buna karşın 4 yaş dönemindeki çocuklarda benmerkezcilik ve bireysellik daha ağır basmaktadır. Okul öncesi dönem içerisinde çocuğun yaşadığı zihinsel, duygusal ve başarı-başarısızlık deneyimleri çocukta olumlu veya olumsuz etkiler bırakabilir. Bu nedenle çocuğun öncelikle aile içerisinde daha sonra ise okul öncesi eğitim kurumlarında sevgi ve değer görmesi çocuğun sosyal duygusal gelişimi için önemlidir.

Çocuğun sosyal duygusal uyum becerilerine ilişkin temelleri ilk önce aile ortamında atılmasına rağmen, çocukların sosyal deneyimlerini en sık yaşadığı yer okul öncesi eğitim kurumlarıdır. Okul öncesi eğitim kurumları, çocuğun ilk toplumsal deneyimlerini yaşadığı yerler olduğu için çocuklar bu yaş döneminde okullarda insan ilişkilerini kavramaya başlayarak toplum içinde nasıl davranmaları gerektiğini öğrenir. Bu toplumsal deneyimlerin aile katılımı ile desteklenmesi çocuğun ilerideki toplumsal yaşamı açısından önemlidir.

Sosyal duygusal uyumu etkileyen faktörler bireysel, arkadaş, okul ve aile olmak üzere dört grupta incelenebilir. Bu faktörlerden ilki olan bireysel faktörler, birey olarak diğerlerinden farklı olmamızı sağlayan genetik özelliklerimizdir. Bu genetik miras ile kişilik özellikleri (dışadönük, heyecanlı), sinir sistemi ile de uyum özellikleri meydana gelmektedir (Kulaksızoğlu, 2001). Genetik faktörlerden veya sinir sisteminin gerekli olgunlaşmayı tamamlayamamasından kaynaklı olarak bireyler birtakım uyum problemleri yaşayabilir. Bu durum çocuğun sosyal duygusal gelişimini olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilir (Kacı, 2015). Okul öncesi çocukların sosyal ve duygusal gelişimlerini etkileyen faktörlerden biri de arkadaş ilişkileridir. Okul öncesi dönem çocukları için arkadaş sahibi olmak ve arkadaşlarıyla oyun oynamak büyük bir öneme sahiptir. Bir arkadaşına sahip olmak çocuklar için doyum kaynağı olmanın ötesinde sosyal gelişimleri içinde temel bir ihtiyaçtır. Çocukların yaşlarının artması ile birlikte sosyal gelişimleri hız kazanır ve yaşadığı deneyimlerin sayısı artar. Böylelikle, çocuk kabul edilme veya reddedilme deneyimi yaşar. Tüm bunlar çocuğun arkadaşlık ilişkilerini başlatılabilmesi ve sürdürülebilmesi için gerekli becerileri kazanmasına olanak sağlar (Palut, 2003). Okul öncesi dönemde arkadaşlık ilişkileri, çocuklara bir takım beceriler ve öğrenme süreçleri için etkili bir gelişim ortamı sunmaktadır. Arkadaşlık ilişkileri aynı zamanda çocuğu duygusal ve bilişsel yönden destekler, çocuğa sorumluluk almayı, kendi haklarını korumayı, başkalarının hak ve sorumluluklarına saygı duymayı öğrenmesine yardımcı olur. Tüm bunlar sayesinde çocuk toplumsal yaşamın yöntem ve kurallarını öğrenip, benimser. Dahil olduğu akran grupları ile güven duygusu geliştirir, çekingenliğini azaltır ve sosyal uyumun gelişimine katkı sağlar (Güner, 2008). Akran ilişkilerinde düşük sosyal uyuma sahip çocukların, akranları tarafından daha az kabul gördüğü ve bu çocukların saldırgan davranışlarda bulunduğu görülmüştür. Olumlu akran ilişkileri sayesinde çocukların, sosyal ilişkilerinin geliştiği, bu sayede bireylerin arkadaşlık ilişkilerinin uzun dönemde sosyal uyumlarına katkı sağladığı söylenebilir (Önder, 2005).

Okul, okul öncesi dönemdeki çocukların sosyal ve duygusal gelişimlerini etkileyen bir diğer faktördür. Okul, çocuğun ailesi ve çevresi dışında kalan kendi yaşlıtlarının olduğu farklı bir dünya olma niteliğini taşımaktadır. Erken dönem eğitim kurumlarında çocuklar ilk kez benzer beceri düzeylerine sahip akranları ile birlikte olmaya başlar (Güner, 2008). Yaşıtları ile etkileşimde bulunarak, onlarla işbirliği yapma becerisi kazanır. Bu bakımdan okul öncesi eğitim kurumları çocuğun hem sosyal hem de duygusal gelişimini desteklemektedir. Çocuk, ebeveynlerinin olmadığı bir ortamda bağımsızlık denemelerini gerçekleştirirken aynı zamanda yeni davranışlar öğrenir. Bunları yaparken kendine olan güveni artar. Bu süreçte edindiği

sosyal deneyimler, çocukların içinde bulunduğu topluma daha kolay ve daha çabuk uyum sağlamasına yardımcı olur. Okul, çekingen ve sıkılgan çocukların daha girişken olmalarını, kendi haklarını korumalarını ve güvende olmalarını sağlar (Yörükoğlu, 2000). Okul öncesi eğitim kurumları, çocuklar için gerekli bilişsel ve sosyal uyaran ortamları sağlayarak, çocukların bilişsel, sosyal, duygusal, psikomotor becerilerini geliştirmeye katkı sağlar (Arslan, 2007). Aile, okul öncesi dönemdeki çocukların sosyal ve duygusal gelişimlerini etkileyen temel faktörlerden birisidir. Sosyal duygusal uyum üzerinde etkili olan aile faktörleri şu şekilde sıralanabilir; annenin sağlıklı bir hamilelik geçirmesi, ebeveynler arası iletişim, ailenin yapısı (çekirdek/geniş aile), kültürel yapı, ve sosyoekonomik düzey. Bu faktörler çocuğun sosyal deneyimlerini etkilemekte, sonuç olarak çocuğun duygusal ve toplumsal gelişimi ile birlikte kişilik gelişimi üzerinde anlamlı bir etkiye neden olmaktadır. Ebeveynleri arasında kurulan olumlu ilişkileri deneyimleyen, ebeveynlerinden koşulsuz sevgi alarak büyüyen çocukların kendine olan güvenleri artar ve dolayısıyla bu çocuklar daha yüksek uyum becerisi geliştirerek yaşadıkları olaylar karşısında daha olumlu tutum sergiler (Tichovolsky, 2011).

Ebeveynlerin, çocuğun sosyal duygusal gelişimindeki etkisi araştırmacılar tarafından kabul edilmektedir. Çocuk, ilk sosyal davranışlarını, aile bireyleri ile olan etkileşimi sonucunda kazanır. Sadece ebeveynlerin değil ailede yaşayan dede, babaanne, dayı, teyze gibi diğer bireylerin de birbirleriyle ve çocuk ile kurdukları iletişim ve etkileşim çocuğun aile içerisindeki yerini belirler. Çocuk aile içerisinde kurduğu bu iletişim ve etkileşim sayesinde ait olmayı ve sahiplenmeyi öğrenir. Böylelikle, çocuğun güven duygusu artar ve bu durum çocuğun sosyal kabul görebilmesi için gerekli ortamı hazırlar. Okul öncesi dönemde aile, çocuğa sosyal deneyim ortamları sunar ve ebeveynler çocuğun yaşamında etkili birer sosyalleştirme kurumu haline gelir. Aile, çocuğa sosyal olarak kabul edilebilir davranış biçimlerinin gelişimi için rehberlik ederek çocuğun sosyal bir birey olmasına katkıda bulunur (Işık, 2007). Çocuk, ebeveyninin kendisine karşı olan sevgisini, beslenme ve bakımında birbiriyle olan iletişimlerini ve diğer insanların kullanmış olduğu dili gözlemler. Çocuklar çevrelerindeki insanlara karşı ebeveynlerinin davranışlarına benzer davranışlar sergiler, ebeveynlerinin davranışlarını taklit ederler. Ebeveynleri ile kurduğu olumlu sosyal ilişkiler ve çocuğu mutlu eden sosyal deneyimler, çocuğu bu davranışları tekrarlaması yönünde teşvik ederek sosyal gelişimlerini destekler (Kulaksızoğlu, 2001). Ebeveynlerin, çocuklarına mevcut zaman diliminde hissettikleri duyguları adlandırıp açıklamaları gerekir. Bunu yaptıklarında, çocuklarının kendi duygularını ifade etmesi kolaylaşarak duygusal gelişimleri desteklenir. Okul öncesi dönemde ebeveynler sıkça kendi duygusal tepkilerini açıkladığında ve farklı duygular hakkında çocuklarına açıklayıcı bilgiler verdiğinde, çocukların ilerleyen yaşlarda başkalarının duygusal tepkilerini daha hızlı tanıyabildiği ve doğru adlandırabildiği görülmüştür. Diğer bir ifadeyle, aile üyeleri tarafından açıklanan farklı görüş ve duygular, çocukların sağlıklı gelişimleri için yararlı olmaktadır (Ceylan, 2009). Benzer şekilde, ailedeki duygusal etkileşim eksikliği, çocukların sosyal ve duygusal uyumunu olumsuz yönde etkilemektedir (Işık, 2007). Sonuç olarak, ailesi tarafından sevildiğini hisseden ve değer gören çocuk, çevresindeki insanlarla olumlu etkileşimler kurabildiği için sağlıklı ilişkiler geliştirilebilir (Geçtan, 1993). Ancak okul öncesi dönemde ebeveynlerle kurulan iletişim yetersiz olduğunda, çocuğun, ebeveynine karşı duyduğu güven zayıf olur. Bu durum çocukların ilerleyen dönemlerde sosyal-duygusal uyumlarının (örn. arkadaş edinmede problem yaşama) zayıf olmasına, okulda derslerine karşı ilgisinin düşük olmasına ve dolayısıyla akademik benlik saygılarının zayıf olmasına neden olur (Cüceloğlu, 1999).

Okul öncesi dönemde ailenin işlevselliğini ve aile katılımının önemi yapılan çalışmalar ile desteklenmiştir. Örneğin, Çağdaş ve Seçer'in (2010) yaptığı çalışmada, aile katılımı çalışmalarının, çocuk, aile ve okul öncesi eğitimin niteliği üzerinde önemli katkıları olduğu bulunmuştur. Aynı çalışmada aile

katılımı etkinlikleri sayesinde çocukların sosyal ve duygusal gelişimlerinde önemli ilerlemelerin kaydedildiğinin altı çizilmiştir. Alanyazında yer alan sosyal duygusal uyum ve aile katılımı arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmalarda, aile katılımı yüksek olan ailelerde yetişen çocukların, ilerleyen yaşlarda diğer çocuklardan daha uyumlu, dengeli, mutlu ve sosyal bireyler olduğu belirtilmiştir (Cömert ve Güleç, 2004). Ayrıca, aile katılımının sosyal ve akademik beceriler üzerindeki etkisi de tespit edilmiştir (Brooks, 2004). Buna ek olarak okul ve ailenin işbirliği içinde olması, bunu gerçekleştirmek için ise, okulun aileyi, ailenin de okulu tanıması, belirli konularda okul ve ailenin görüş birliği ve yardımlaşma içinde olması gerektiği vurgulanmıştır. Okul öncesi eğitim kurumlarında, aile ile işbirliği içinde olan öğretmenlerin olumlu sosyal davranışları teşvik ederek, çocukların sosyal etkileşimini arttırdığı, bu durumun da çocukların uyumsuz davranışlarını azalttığı görülmüştür (Oğuzkan ve Oral, 1987). Özetle çalışmalar incelendiğinde aile katılımının çocukların sosyal duygusal uyumları üzerinde olumlu yönde bir etkisi olduğu görülmüştür.

### Sonuç

Bu derlemenin amacı okul öncesi dönemde aile katılımının önemini vurgulamak ve çocukların benlik saygısı ve sosyal duygusal uyumu üzerindeki etkilerini ortaya çıkaran araştırmaları özetlemektir. Bu konuda yapılan çalışmaların sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde, okul ile aile arasındaki işbirliğinin ve aile katılımının çocuğun eğitimsel, sosyal duygusal ve akademik anlamda desteklenmesine katkı sağladığı; yapılan etkinlikler sayesinde aile ve okulun birbirini daha yakından tanıdığı, ailelerin çocuklarının eğitimleri konusunda daha bilinçli ve etkin rol oynamaya başladığı; öğretmenlerin ise aile katılım programlarını daha etkin kullanılmasını desteklediği görülmüştür. Aile katılımını etkileyen faktörleri araştıran çalışmaların bazılarında çelişkili sonuçlara rastlanmıştır. Örneğin, bazı araştırmalarda ekonomik düzey, aile yapısı, çocuğun cinsiyeti ve etnik kökeni gibi demografik değişkenlerin aile katılımını etkilediği görülürken, bazı çalışmalarda ise anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Okul öncesi eğitimin, özellikle ülkemizde, çok yaygınlaşmadığı göz önünde bulundurulduğunda bu alanda çok daha fazla çalışma yapılmasına ihtiyaç olduğu görülmektedir. Özellikle yapılacak olan boylamsal çalışmalar aile katılımının uzun süreli etkilerini tespit etmeye olanak sunacaktır. Alanyazında okul öncesi eğitimden akademik eğitime geçişte aile katılımının azaldığına ilişkin bulgular olmakla birlikte (Murray, McFarland-Piazza ve Harrison, 2015) bu durumun nedenini inceleyen çalışmalar yeterli sayıda değildir. Aile katılımının zaman içerisindeki değişimini tespit etmek, aile katılımını etkileyen faktörleri kapsamlı bir şekilde ele almak, dolaylı olarak aile katılımının nasıl geliştirilebileceği konusunda araştırmacılara yol gösterecektir.

Bununla birlikte alanyazında yer alan çoğu çalışmanın, aile katılımının yalnızca bireysel faktörler üzerindeki etkilerine odaklandığı tespit edilmiştir. Bu çalışmalarda sıklıkla okul öncesi dönemde gerçekleşen aile katılımının bireyin kişiliği, davranışsal özellikleri ve başarısı üzerindeki etkileri vurgulanmıştır (Göktaş, 2015). Ancak daha önce de bahsedildiği gibi aile katılımının çocuğun gelişimi, benlik saygısı ve sosyal duygusal uyumu üzerindeki önemi de göz ardı edilemeyecek derecede büyüktür. Ülkemizde, akademik benlik saygısı ve sosyal duygusal uyum konularında çeşitli araştırmalar yapılmış olmasına rağmen bu değişkenleri okul öncesi dönemdeki aile katılımı ile birlikte ele alan kapsamlı çalışmalara ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla, çocuklara, ailelere ve öğretmenlere çok boyutlu katkılar sağlayan aile katılım çalışmalarının bilinmesi ve etkin bir şekilde kullanılması büyük önem taşımaktadır.

Ebeveynler, öğretmenler ve okul yöneticileri aile katılımını olumsuz olarak etkileyen bir takım faktörler olduğunu öne sürmüşlerdir Bu faktörler ebeveynler için, zaman problemi, yorgunluk ve eğitim sistemindeki belirsizlikler; öğretmenler için ebeveynle yaşanan iletişim problemleri, eğitim sırasında

ebeveynlerin olumsuz tepkileri ve ebeveynlerin eğitim dışındaki davranışları; idareciler içinse ebeveynleri katılım konusunda nasıl motive edileceğinin bilinmemesi, yetersiz katılım ve ebeveynlerin kendilerini doğru ifade edememeleri olarak bildirilmiştir (Koçyiğit, 2015). Bu sonuçlar hem ebeveynlerin hem de öğretmenlerin ve okul yönetiminin bu konuda desteklenmesi gerektiğini, aile katılımı sisteminin yetkin bir şekilde uygulanması konusunda işbirliği yapılması gerektiğini göstermektedir. Bu makalede özetlenen bilgilerin okul öncesi dönemde aile katılımının öneminin vurgulanmasına ve ebeveynlerin çocuklarının eğitimindeki rollerinin ne kadar önemli olduğunun farkına varmalarına katkı sağlaması hedeflenmektedir. Ayrıca, aile katılımının benlik saygısı ve sosyal duygusal uyum üzerindeki etkilerinin ortaya konulması sayesinde okul öncesi eğitim kurumlarında aile katılımını artırmaya yönelik programların geliştirilmesine kaynak olacağı düşünülmektedir. Okul öncesi dönemde uygulanan müdahale programlarına aile katılımının bir boyut olarak eklenmesi ve bu konunun milli eğitim politikaları içerisinde yer almasının çocukların fiziksel, bilişsel ve sosyal duygusal gelişimi üzerinde önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

### Kaynaklar

- Abbak, B. S. (2008). *Okul öncesi eğitim programındaki aile katılımı etkinliklerinin anasınıfı öğretmenleri ve veli görüşleri açısından incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Akkök, F. (2002). *Ailelerin eğitim sürecine katılımı*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Aksoy, B. ve Turla, A. (1999). *Okul-aile işbirliği. Gazi üniversitesi anaokulu/anasınıfı öğretmeni el kitabı*. İstanbul: Ya-Pa Yayınları.
- Aktaş-Arnas, Y. (2011). *Aile eğitimi ve okul öncesinde aile katılımı* (3. baskı). Ankara: Vize Yayıncılık.
- Ansari, A. ve Gershoff, E. (2015). Learning-related social skills as a mediator between teacher instruction and child achievement in Head Start. *Social Development*, 24(4), 699-715.
- Arseven, A. D. (1986). Benlik tasarımı (Gelişimi ve okul başarısıyla ilişkisi). *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 18-19.
- Arslan, Ü. (2007). Okul öncesi eğitimde temel becerilerin ve sosyal davranışların kazandırılması. G. Haktanır (Ed.). *Okul Öncesi Eğitime Giriş* (9. Baskı) (s. 205-230) içinde. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Bay, D. N., Bahçıvan, E., ve Kalay, B. (2018). Okul öncesinde okul aile işbirliğine yönelik ailelerin ve öğretmenlerin görüşleri. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 58-82.
- Bayhan, S.P. ve Artan, İ. (2004). *Çocuk gelişimi ve eğitimi* (1. Baskı). İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Bayraktar, V., Güven, G. ve Temel, Z. (2016). Okul öncesi kurumlarda görev yapan öğretmenlerin aile katılım çalışmalarına yönelik tutumlarının incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24(2), 755-770.
- Günay Bilaloğlu, R. ve Aktaş-Arnas, Y. (2018). Okul öncesi eğitimde aile katılımı engelleri ve süreçte karşılaşılan sorunlar. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34(3), 804-823.
- Brewer, J. A. (2004). *Early childhood education preschool through primary grades*. USA: Merrencehall Allyn and Bacon.
- Brooks, J. E. (2004). *Family involvement in early childhood education: A descriptive study of family involvement approaches and strategies in early childhood classrooms* (Yayınlanmamış doktora tezi). University of South Caroline, USA.
- Calderon R. ve Low, S. (1998). Early social-emotional, language, and academic development in children with hearing loss: Families with and without fathers. *American Annals of the Deaf*, 143(3), 225-234.

- Calderon, R. (2000). Parental involvement in deaf children's education programs as a predictor of child's language, early reading, and social-emotional development. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 5(2), 140-155.
- Canpolat, T. (2001). *Öğretmen aile işbirliği ile aileleri eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Cevher, F. N. (2004). *Okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 5-6 yaş çocukların akademik benlik saygısı düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Cevher, F. N. ve Buluş, M. (2010). Okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 5-6 yaş çocuklarında akademik benlik saygısı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20, 28-39.
- Ceylan, Ş. (2009). *Vineland Sosyal-Duygusal Erken Çocukluk Ölçeği'nin geçerlik-güvenirlilik çalışması ve okul öncesi eğitim kurumuna devam eden beş yaş çocuklarının sosyal-duygusal davranışlarına yaratıcı drama eğitiminin etkisinin incelenmesi* (Yayınlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Cohen, F. ve Anders, Y. (2020) Family involvement in early childhood education and care and its effects on the social-emotional and language skills of 3-year-old children, *School Effectiveness and School Improvement*, 31(1), 125-142.
- Coopersmith, S. ve Gilberts, R. (1982). *Behavioral academic self esteem (BASE): A rating scale*. Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press.
- Cömert, D. ve Güleç, H. (2004). Okul öncesi eğitim kurumlarında aile katılımının önemi: Öğretmen-aile-çocuk ve kurum. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 131-145.
- Cüceloğlu, D. (1999). *İnsan ve davranışı* (7. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çağdaş, A. ve Seçer, Z. (2010). *Anne-baba eğitimi*. Ankara: Kök yayıncılık.
- Çelenk, S. (2003). Okul-aile işbirliği ile okuduğunu anlama arasındaki ilişki. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24, 3-39.
- DeLoatche, K. J., Bradley-Klug, K. L., Ogg, J., Kromrey, J. D. ve Sundman-Wheat, A. N. (2015). Increasing parent involvement among Head Start families: A randomized control group study. *Early Childhood Education Journal*, 43(4), 271-279.
- Driessen, G., Smit, F., ve Slegers, P. (2005). Parental involvement and educational achievement. *British Educational Research Journal*, 31(4), 509-532.
- Durualp, E. (2009). *Anasınıfına devam eden altı yaş çocuklarının sosyal uyum ve becerilerine oyun temelli sosyal beceri eğitiminin etkisinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Ekinci-Vural, D. (2006). *Okul öncesi eğitim programındaki duyuşsal ve sosyal becerilere yönelik hedeflere uygun olarak hazırlanan aile katılımlı sosyal beceri eğitimi programının çocuklarda sosyal becerilerin gelişimine etkisi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Ensari, H. ve Zembat, R. (1999). Yönetim stillerinin ailenin okulöncesi eğitim programlarına katılımı üzerindeki etkileri. *Marmara Üniversitesi Anaokulu\Anasınıfı Öğretmeni El Kitabı* (1. Baskı) (s.180-205) içinde. İstanbul: Ya-pa Yayınları.
- Epstein, J. L. (1995). School/family/community partnerships: Caring for the children we share. *Phi Delta Kappan*, 76(9), 701-712.
- Epstein, J. L. ve Sheldon B S. (2002). Improving student behavior and school discipline with community and family involvement. *Education and Urban Society*, 35(1), 4-26.
- Epstein, J. L. ve Jansorn-Rodriguez, N. (2004). School, family and community partnerships link the plan. *Education Digest*, 67(6), 19-23.

- Fantuzzo, J., McWayne, C., Perry, M. A. ve Childs, S. (2004). Multiple dimensions of family involvement and their relations to behavioral and learning competencies for urban, low income children. *School Psychology Review*, 33, 467-480.
- Friesen, A., Mihai, A., Butera, G., Horn, E., Palmer, S., ve Lieber, J. (2020). Using Family Projects to Promote Meaningful Home-School Partnerships in Inclusive Preschool Classrooms. *Young Exceptional Children*, 23(2), 87-99.
- Geçtan, E. (1993). *Psikanaliz ve sonrası* (2. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gökçe, F. (2013). *5-6 yaş çocukların sosyal-duygusal uyumları ile annelerinin çocuk yetiştirme tutumlarının incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Göktaş, M. (2008). *İlköğretim beşinci sınıf öğrencilerinin akademik benlik saygısı düzeyleri ile ders başarıları arasındaki ilişki* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Göktaş, İ. (2015). *Aile katılımı ve sosyal beceri eğitimi programlarının tek başına ve birlikte 4-5 yaş çocuklarının sosyal becerileri ve anne-çocuk ilişkileri üzerindeki etkisinin incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Gündüz, A. (2015). *Okul öncesi eğitime devam eden 48-60 ay arası çocukların öğretmen-çocuk ilişkileri ile akademik benlik saygıları ve okula sosyal uyumları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Güner, A. Z. (2008). *Eğitici drama uygulamalarının 60-72 aylık grubu çocukların sosyal-duygusal uyumlarına etkisinin incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Gürşimşek, I. (2003). Okul öncesi eğitime aile katılımı ve psikososyal gelişim. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 3(1), 125-144.
- Gürşimşek, I. (2010). Okul öncesi eğitime aile katılımını etkileyen faktörler. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama Dergisi*, 9(18), 1-19.
- Hayakawa, M., Giovanelli, A., Englund, M. M. ve Reynolds, A. J. (2016). Not just academics: Paths of longitudinal effects from parent involvement to substance abuse in emerging adulthood. *Journal of Adolescent Health*, 58(4), 433-439.
- Holt, M. L. (2006). *Influence of of head start on parent education* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Morgan State University, USA.
- Işık, M. (2007). *Anasınıfına devam eden beş-altı yaş çocuklarına sosyal uyum ve beceri ölçeğinin uyarlanması ve uygulanması* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Justice, E. M. ve Lindsey, L. L. (1999). The relation of self-perception to achievement among african american preschoolers. *Journal of Black Psychology*, 25(1), 48-60.
- Kacı, O. (2015). *Okul öncesi 60-72 aylık dönem çocuğunun sosyal duygusal uyumda eğitsel oyunun etkisi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). On Sekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Kağıtçıbaşı, Ç., Bekman, S. ve Sunar, D. (1993). *Başarı ailede başlar: Çok amaçlı eğitim modeli* (3. Baskı). İstanbul: Ya-pa Yayınları.
- Kandır, A. ve Ersoy, Ö. (2003). Yıllık plan örnekleri ve aile katılımı çalışmaları. *İstanbul: Morpa Yayınları*.
- Karip, E. (2002). *Sınıf yönetimi* (10. Baskı). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Keçeli-Kaysılı, B. (2008). Akademik başarının artırılmasında aile katılımı. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 9(1), 69-83.
- Kenç, M. F. ve Oktay, B. (2002). Akademik benlik kavramı ve akademik başarı arasındaki ilişki. *Eğitim ve Bilim*, 27(124), 71-79.
- Kim, E. M., Coutts, M. J., Holmes, S. R., Sheridan, S. M., Ransom, K. A., Sjuts, T. M. ve Rispoli, K. M. (2012). Parent involvement and family-school partnerships: Examining the content, processes, and

- outcomes of structural versus relationship-based approaches. CYFS Çalışma Raporu No. 2012-6. *Nebraska Center for Research on Children, Youth, Families and Schools*.
- Kocabıyık, F. (2011). Milli eğitim bakanlığı ve okul öncesi eğitimi. *Eğitime Bakış Dergisi*, 7(20), 3-5.
- Koçyiğit, S. (2015). Family involvement in preschool education: Rationale, problems and solutions for the participants. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 15(1).
- Kohl, G. O., Lengua, L. J., ve McMahon, R. J. (2000). Parent involvement in school: Conceptualizing multiple dimensions and their relations with family and demographic risk factors. *Journal of School Psychology*, 38, 501–523.
- Kotaman, H. (2008). Türk ana babalarının çocuklarının eğitim öğretimlerine katılım düzeyleri. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(1), 135-149.
- Kulaksızoğlu, A. (2001). *Ergenlik psikolojisi* (3.Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Lindberg, E. N. (2017). Aile katılımı: bir kavramsal ve durumsal analiz çalışması. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 13, 51-72.
- Manz, P. H., Fantuzzo, J. W. ve Power, T. J. (2004). Multidimensional assessment of family involvement among urban elementary students. *Journal of School Psychology*, 42, 461–475.
- Marcon, R. A. (1999). Positive relationships between parent school involvement and public school inner-city preschoolers' development and academic performance. *School Psychology Review*, 28, 395–412.
- McClelland, M. M. ve Morrison, F. J. (2003). The emergence of learning-related social skills in preschool children. *Early Childhood Research Quarterly*, 18(2), 206-224.
- Marti, M., Merz, E. C., Repka, K. R., Landers, C., Noble, K. G. ve Duch, H. (2018). Parent involvement in the getting ready for school intervention is associated with changes in school readiness skills. *Frontiers in Psychology*, 9, 2-15.
- Milli Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitimi Genel Müdürlüğü (2006). *Okul öncesi eğitim programı*. <http://tegm.meb.gov.tr/dosya/okuloncesi/ooproram.pdf>
- Milli Eğitim Bakanlığı (2013). *Okul öncesi eğitim programı ile bütünleştirilmiş aile destek eğitim rehberi (OBADER)*. <https://tegm.meb.gov.tr/dosya/okuloncesi/obader.pdf>
- Murray, E., McFarland-Piazza, L. ve Harrison, L. J. (2015). Changing patterns of parent–teacher communication and parent involvement from preschool to school. *Early Child Development and Care*, 185(7), 1031-1052.
- Oğuzkan, Ş. Ve Oral, G. (1987). *Okul öncesi eğitimi* (11. baskı). Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Oktay, A. (2002). *Yaşamın sihirli yılları: Okul öncesi dönem* (2. baskı). İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Ömeroğlu, E., Kandır, A. ve Ersoy, Ö. (2003). 36-72 aylık çocukların eğitimi için yıllık plan örnekleri ve aile katılım çalışmaları. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Ömeroğlu, E., Yazıcı, Z. ve Dere, H. (2003). *Okul öncesi eğitim kurumlarında ebeveynin eğitime katılımı, erken çocuklukta gelişim ve eğitimde yeni yaklaşımlar* (3. baskı). İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Önder, A. (2005). *Okul öncesi dönemde akran ilişkileri* (3. Baskı). İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Özcan, Ç. (2012). *Okul öncesinde aile katılımı ile çocukların akademik benlik saygısı düzeyi arasındaki ilişkinin anne-baba görüşlerine göre incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Palut, B. (2003). *Sosyal gelişim ve arkadaşlık ilişkileri* (6. baskı). İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Powell, D. R., Son, S. H., File, N. ve San Juan, R. R. (2010). Parent–school relationships and children's academic and social outcomes in public school pre-kindergarten. *Journal of School Psychology*, 48(4), 269-292.
- Poyraz, H. ve Dere, H. (2003). *Okul öncesi eğitimin ilke ve yöntemleri* (4. baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.

- Puccioni, J., Froiland, J. M., ve Moeyaert, M. (2020). Preschool teachers' transition practices and parents' perceptions as predictors of involvement and children's school readiness. *Children and Youth Services Review*, 109, 1-15.
- Rispoli, K. M., Hawley, L. R. ve Clinton, M. C. (2018). Family background and parent-school interactions in parent involvement for at-risk preschool children with disabilities. *The Journal of Special Education*, 52(1), 39-49.
- Short, L. A. (2006). *Impact of the effective black parenting program on the behavior problems of African American preschool children* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Maryland University, USA.
- Sucuka, N. ve Kimmet, E. (2003). *Aile destek programlarının okul-aile işbirliğindeki önemi, erken çocuklukta gelişim ve eğitimde yeni yaklaşımlar*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Taylor, L. C., Clayton, J. D. ve Rowley, S. J. (2004). Academic socialization: Understanding parental influences on children's school-related development in the early years. *Review of General Psychology*, 8(3), 163-178.
- Temel, Z. F. (2001). Okul öncesi eğitime aile katılımı *Gazi üniversitesi anaokulu-anasınıfı öğretmen el kitabı* (3. Baskı). İstanbul: Ya-pa Yayınları.
- Temel, Z. F. ve Aksoy, B. A. (2001). *Ergen ve gelişimi: Yetişkinliğe ilk adım* (4. baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Tichovolsky, M. H. ( 2011 ). *Parenting and parent predictors of changes in child behavior problems* (Unpublished master's thesis). University of Massachusetts Amherst, Massachusetts.
- Toran, M. ve Özgen, Z. (2018). Okul öncesi eğitimde aile katılımı: öğretmenler ne düşünüyor, ne yapıyor? *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 6(3), 229-245.
- Waanders, C., Mendez, J. L. ve Downer, J. T. (2007). Parent characteristics, economic stress and neighborhood context as predictors of parent involvement in preschool children's education. *Journal of School Psychology*, 45, 619-636.
- Watts, W. J. (1979). Deaf children and some emotional aspects of learning. *The Volta Review*, 81(7), 491-500.
- Wentzel, K. R. (2015). *Socialization in school settings*. J. E. Grusec ve P. D. Hastings (Ed.), *Handbook of socialization: Theory and research* (s. 251-275) içinde. Boston: Guilford Press.
- Van Voorhis, F. L., Maier, M. F., Epstein, J. L. ve Lloyd, C. M. (2013). *The Impact of Family Involvement on the Education of Children Ages 3 to 8: A Focus on Literacy and Math Achievement Outcomes and Social-Emotional Skills*. Manpower Demonstration Research Corporation (MDRC).
- Yapıcı, Ş. ve Yapıcı, M. (2005). *Gelişim ve öğrenme psikolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yaşar Ekici, F. (2017). Okul öncesi eğitim kurumlarındaki aile katılım çalışmalarına katılan ve katılmayan ailelerin çocuklarının sosyal beceri ve problem davranışları arasındaki ilişki. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (1), 543-562.
- Yavuzer, H. (2005). *Bedensel, zihinsel ve sosyal gelişimiyle çocuğunuzun ilk 6 yılı*. (20. baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2006). *Ana-baba okulu* (15. baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi
- Yörükoğlu, A. (2000). *Çocuk Ruh sağlığı: Çocuk yetiştirme sanatı ve kişilik gelişimi* (29. baskı). İstanbul: Özgür Yayınları.
- Zembat, R. ve Haktanır, G. (2005). Okul öncesi eğitim kurumlarında ebeveynlerin eğitime katılımları. *Okulöncesi eğitimde denetim rehber kitabı*. İstanbul: Ya-Pa Yayınları.
- Zembat, R. ve Unutkan, Ö. P. (1999). *Okul öncesinde çocuğun sosyal gelişiminde aile katılımının önemi*. İstanbul: Ya-pa Yayınları.